

EEN VLOED VAN VRIJBUITERS

Inhoudsopvave

Hoofdstuk 1 Piraten, kapers en boekaniers Wat zijn de verschillen?	4
Hoofdstuk 2 Een land zonder koning De Opstand en het ontstaan van maritieme oorlog	10
Hoofdstuk 3 De Watergeuzen Ze vervoerden ook macht	17
Hoofdstuk 4 Den Briel 1572 Wanneer zeeroof politiek werd	23
Hoofdstuk 5 De geboorte van de kaperbrief Hoe roof legaal werd gemaakt	29
Hoofdstuk 6 De Duinkerker kapers De nachtmerrie van de Republiek	38
Hoofdstuk 7 De oprichting van de VOC Wanneer handel een wereldmacht werd	47
Hoofdstuk 8 De oprichting van de WIC Oorlog als bedrijfsmodel	55
Hoofdstuk 9 Piet Hein en de Zilvervloot 1577–1629	66
Hoofdstuk 10 Cornelis Jol 'Houtbeen' 1597–1641	77
Hoofdstuk 11 De Zeeuwse kaapvaart Waarom Middelburg rijk werd van oorlog	88
Hoofdstuk 12 De oorlog om de handelsroutes Wanneer kaapvaart een wereldoorlog werd	96
Hoofdstuk 13 Claes Compaen De kaper die piraat werd, 1587–1660	106
Hoofdstuk 14 De Barbarijse zeerovers	116
Hoofdstuk 15 Jan Janszoon – Murad Reis 1570–1641	127
Hoofdstuk 16 Simon de Danser 1579–1615	139
Hoofdstuk 17 Laurens de Graaf 1653–1704	146
Hoofdstuk 18 Roc Brasiliano 1630–1681	157
Hoofdstuk 19 Abraham Blauvelt	169
Hoofdstuk 20 Dirk Chivers	178
Hoofdstuk 21 Het leven aan boord Ziekte, honger en overleven op zee	189
Hoofdstuk 22 Regels en straffen bij piraten Waarom vrijheid op zee vaak eindigde met de zweep	196
Hoofdstuk 23 Havens vol geweld	206
Hoofdstuk 24 Internationale verdragen tegen piraterij	214
Epiloog Held, ondernemer of piraat? Waarom de Republiek groot werd op zee	222

Voorwoord

Er is iets meedogenloos aan de zee.

Eeuwenlang vertrokken schepen vanuit de havens van de Republiek richting wateren die voor de meeste mensen onvoorstelbaar ver weg lagen. Ze voeren naar de Oost voor specerijen en zijde, naar de Caraïben voor suiker en zilver, naar Afrika voor handel en oorlog. Sommige schepen keerden terug met ruimen vol rijkdom. Andere verdwenen spoorloos achter de horizon, opgeslokt door stormen, ziekte of geweld.

Op zee golden andere wetten dan aan land.

De afstand tot rechters, kerken en vorsten was groot. Een kapitein kon wekenlang geen ander gezag kennen dan zijn eigen bevelen. Handelsschepen voeren bewapend alsof het oorlogsschepen waren. Kapers kregen officiële toestemming om vijandelijke schepen te roven. Piraten leefden van dezelfde handelsroutes die staten rijk maakten. En overal waar rijkdom over water werd vervoerd, volgden mannen die bereid waren haar met geweld te nemen.

Wanneer we vandaag aan piraten denken, zien we vaak zwarte vlaggen, verborgen schatten en romantische avonturenverhalen. De werkelijkheid van de zeventiende eeuw zag er anders uit. Zij rook naar nat hout, rook van kanonnen, bedorven drinkwater en angst. Achter iedere succesvolle handelsreis gingen maanden van ontbering schuil. Achter de rijkdom van de Republiek lag een wereld van oorlog, uitputting en voortdurende strijd om controle over zee.

Piraten werden niet geboren uit legendes.

Zij kwamen voort uit oorlogen, handelsconflicten, religieuze spanningen en de explosieve groei van de Europese zeevaart. De Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden werd rijk dankzij schepen en handelsroutes, maar juist daardoor werd de zee ook haar grootste kwetsbaarheid. Spaanse oorlogsvloten, Duinkerker kapers, Barbarijse zeeroovers en Caraïbische boekaniers vormden een constante dreiging voor vissers, koopvaarders en koloniale handel.

Om die rijkdom te beschermen organiseerde de Republiek geweld steeds professioneler. Admiraliteiten werden opgericht. Handelscompagnieën kregen militaire macht. Kaperbrieven maakten particuliere oorlog legaal. En precies daar begon de grens tussen koopman, soldaat en zeerover langzaam te vervagen.

Want wat is uiteindelijk het verschil tussen een kaper en een piraat?

Vaak niet meer dan een vlag, een opdrachtgever of een handtekening op papier.

Dit boek gaat daarom niet alleen over piraten. Het gaat over de wereld waarin zij konden ontstaan. Over een republiek die haar rijkdom over zee opbouwde. Over havens vol tavernes, smokkel en geweld. Over matrozen die maandenlang leefden tussen stormen, ziekte en angst. Over compagnieën die complete oorlogen uitvochten aan de andere kant van de wereld. En over mannen die in de ene haven als held werden ontvangen, maar elders als misdadigers aan de galg eindigden.

In deze hoofdstukken ontmoet je Watergeuzen, VOC-commandanten, kapers, boekaniers en zeerovers die voeren van de Noordzee tot de Caraïben, van de Middellandse Zee tot de Indische Oceaan. Sommigen vochten voor hun land. Sommigen voor geloof of wraak. Maar voor velen draaide alles uiteindelijk om winst, overleven en macht.

De geschiedenis van piraten en kapers is geen eenvoudig verhaal van helden en schurken. Het is een geschiedenis van handel en geweld die voortdurend in elkaar overliefen. Een wereld waarin een koopvaardischip in enkele minuten kon veranderen in een drijvend slagveld. Waar fortuinen werden verdiend met dezelfde zee die dagelijks levens opeiste.

Achter de romantiek van piratenverhalen schuilt een hardere werkelijkheid.

Een wereld van splijtende masten in stormen, van kanonskogels door houten rompen, van mannen die jarenlang hun familie niet terugzagen. Een wereld waarin rijkdom en dood vaak over dezelfde horizon voeren.

En precies in die wereld begint dit verhaal.

Hoofdstuk 1

Piraten, kapers en boekaniers

Wat zijn de verschillen?

In de zeventiende eeuw waren de wereldzeeën gevaarlijker dan ooit. Handelsschepen vervoerden enorme hoeveelheden zilver, suiker, tabak en specerijen tussen Europa, Afrika, Azië en Amerika. Maar overal waar rijkdom over zee werd vervoerd, verschenen ook mannen die bereid waren die met geweld te veroveren.

Voor tijdgenoten was het verschil tussen een piraat, kaper of boekanier lang niet altijd duidelijk. Ze gebruikten vaak dezelfde schepen, dezelfde wapens en soms zelfs dezelfde handelsroutes. Toch bestonden er

belangrijke verschillen. Piraten opereerden volledig buiten de wet, terwijl kapers officiële toestemming kregen om vijandelijke schepen aan te vallen. Boekaniers bewogen zich ergens tussen die werelden in, vooral in de gewelddadige Caraïben.

Juist voor de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden speelde deze maritieme wereld een enorme rol. Nederlandse handel maakte de Republiek rijk, maar bracht haar ook in conflict met Spanje, Engeland, Portugal en talloze zeerovers op zee. Handel en geweld waren daardoor voortdurend met elkaar verbonden.

Piraten

Vijanden van iedere vlag

Voor moderne mensen roept het woord piraat vaak beelden op van verborgen schatten en zwarte vlaggen. De werkelijkheid van de zeventiende eeuw was veel harder. Piraten opereerden zonder toestemming van een koning, admiraliteit of staat. Zij voeren voor eigen winst en vielen vrijwel ieder rijkbeladen schip aan dat zij konden overmeesteren.

Daarmee plaatsten zij zichzelf buiten iedere wettelijke bescherming. In juridische documenten werden piraten vaak omschreven als *hostis humani generis*; vijanden van de gehele mensheid. Wanneer zij gevangen werden genomen, volgde meestal een snelle executie. In havensteden zoals Londen werden lichamen van geëxecuteerde piraten soms dagenlang zichtbaar opgehangen als waarschuwing voor andere zeelieden.

Toch bleef piraterij duizenden mannen aantrekken. Het leven op zee was zwaar, zelfs op gewone koopvaarders. Matrozen leefden dicht op elkaar in vochtige ruimtes, drinkwater bedierf snel en ziekten verspreidden zich gemakkelijk tijdens lange reizen. Voor veel zeelieden bood piraterij een kans om in korte tijd meer geld te verdienen dan jarenlange arbeid op een handels- of oorlogsschip.

De risico's waren echter enorm. Piraten leefden voortdurend met de dreiging van gevangenschap, verraad of geweld. Namen zoals Zwartbaard, Henry Every en Bartholomew Roberts werden berucht, maar achter die bekende figuren verdwenen duizenden minder bekende piraten spoorloos op zee.

Kapers

Roof met toestemming

Voor gewone zeelieden leek een kaper vaak sterk op een piraat. Ook kapers enterden koopvaarders, namen ladingen in beslag en gebruikten zwaarbewapende schepen. Het grote verschil was de kaperbrief.

Met zo'n officieel document gaf een staat toestemming om tijdens oorlog vijandelijke schepen aan te vallen. Daarmee werd particuliere roof onderdeel van officiële oorlogsvoering. Voor de Republiek was dat systeem van groot belang tijdens de Opstand tegen Spanje. De Nederlandse gewesten beschikten nog niet over een sterke oorlogsvloot en maakten daarom gebruik van particuliere schepen om Spaanse handel aan te vallen.

Hier ontstonden de beroemde Watergeuzen. Voor veel Nederlanders waren zij helden van de Opstand. Voor Spanje bleven zij criminelen en zeerovers. Dat verschil in perspectief bleef eeuwenlang bestaan binnen de maritieme geschiedenis.

Een bekend voorbeeld was de verovering van de Spaanse Zilvervloot door Piet Hein in 1628. In de Republiek werd dit gevierd als een enorme overwinning. De buit hielp de oorlog tegen Spanje financieren en maakte duidelijk hoeveel rijkdom op zee kon worden veroverd. Vanuit Spaans perspectief bleef het echter georganiseerde roof.

In theorie golden er duidelijke regels voor kapers. Alleen vijandelijke schepen mochten worden aangevallen en buitgemaakte ladingen moesten officieel geregistreerd worden. In de praktijk verliep dat vaak rommelig. Sommige kapers vielen ook neutrale schepen aan wanneer winst lonkte. Vooral in verre gebieden was controle moeilijk.

Daardoor vervaagde de grens tussen kaper en piraat regelmatig. Veel kapers verloren bovendien hun inkomsten zodra oorlogen eindigden. Sommige bemanningen gingen daarna simpelweg door met overvallen op zee alleen zonder officiële toestemming. Vanaf dat moment werden zij als piraten beschouwd.

Boekaniers

De gewelddadige wereld van de Caraïben

Boekaniers ontstonden in de Caraïben van de zestiende eeuw. De naam kwam van jagers op eilanden zoals Hispaniola, die vlees rookten boven houten rekken, zogenaamde *boucans*. Oorspronkelijk waren dit geen echte zeerovers, maar jagers, smokkelaars en kolonisten aan de randen van Europese macht.

De Caraïben veranderden echter snel in één van de rijkste gebieden ter wereld. Spaanse schepen vervoerden enorme hoeveelheden zilver, suiker, cacao en tabak richting Europa. Havens zoals Havana, Cartagena en Veracruz lagen vol kostbare handelswaar. Dat trok avonturiers, kapers en piraten aan.

Veel boekaniers begonnen Spaanse schepen en kustplaatsen aan te vallen. Soms kregen zij steun van Engelse of Franse gouverneurs die Spanje wilden verzwakken zonder officieel oorlog te verklaren. Andere boekaniers opereerden volledig zelfstandig.

Daardoor leefden zij voortdurend tussen legaliteit en piraterij. Een man kon vandaag varen met een geldige kaperbrief en enkele maanden later zonder toestemming een kuststad plunderen. Namen zoals Henry Morgan en Laurens de Graaf verspreidden angst door de Caraïben.

Ook Nederlanders kwamen in deze wereld terecht. Na de oprichting van de West-Indische Compagnie voeren steeds meer Nederlandse schepen richting Amerika. Zeelieden uit de Republiek kwamen terecht in havens waar piraten, smokkelaars, handelaren en kapers vaak naast elkaar leefden.

Held of misdadiger?

Het grote probleem van de zeventiende eeuw was dat niemand het volledig eens was over de vraag wat legitiem geweld op zee eigenlijk betekende. Voor de Republiek waren kapers nuttige wapens tegen vijanden. Voor Spanje waren dezelfde mannen gewone zeerovers. Engelse bestuurders maakten soms gebruik van boekaniers, maar bestempelden hen later alsnog als piraten wanneer politieke belangen veranderden.

Voor gewone zeelieden maakte dat onderscheid vaak weinig verschil. Een aanval op zee bleef gewelddadig, ongeacht welke vlag een schip voerde. Schepen werden geënterd, ladingen geroofd en bemanningen gevangen genomen. Pas later besloten admiraliteiten en rechtbanken of een aanval "legaal" was geweest.

Daardoor liepen piraten, kapers en boekaniers voortdurend in elkaar over. Dezelfde man kon beginnen als matroos, later varen op een kaperschip en uiteindelijk eindigen als piraat in de Caraïben of de Indische Oceaan.

Een wereld gebouwd op handel en geweld

Terwijl de Republiek groeide tot maritieme wereldmacht, werden deze groepen steeds belangrijker. Nederlandse schepen bevoeren de Oostzee, Afrika, Azië en Amerika. Amsterdam groeide uit tot één van de belangrijkste handelssteden van Europa. Maar achter die rijkdom lag een wereld van oorlog, zeeroof en voortdurende strijd om controle over handelsroutes.

Kapers overvielen vijandelijke schepen. Piraten leefden van roof. Boekaniers plunderden kustplaatsen in de Caraïben. Tegelijkertijd eisten stormen, ziekten en honger vaak nog meer slachtoffers dan gevechten.

Toch bleven nieuwe schepen uitvaren. De zee bood kansen op handel, rijkdom en macht, maar bracht ook een maritieme wereld voort waarin geweld een vast onderdeel van het dagelijks leven werd.

In die wereld zou de Republiek niet alleen fortuinen verdienen, maar ook uitgroeien tot een staat waarin handel, oorlog en zeevaart onlosmakelijk met elkaar verbonden raakten.

Hoofdstuk 2 Een land zonder koning

De Opstand en het ontstaan van maritieme oorlog

In de zestiende eeuw vormden de Nederlanden één van de rijkste gebieden van Europa. Steden zoals Antwerpen, Amsterdam en Middelburg draaiden op handel, scheepvaart en internationale markten. Schepen vervoerden graan uit de Oostzee, wijn uit Frankrijk, wol uit Engeland en zilver uit Spanje. Vooral Holland en Zeeland werden steeds afhankelijker van zeehandel en scheepsbouw.

Tegelijkertijd maakten de Nederlanden deel uit van het immense rijk van koning Filips II van Spanje. Vanuit Madrid bestuurde hij gebieden in Europa, Amerika en Azië. De Spaanse kroon profiteerde van enorme zilverstromen uit Mexico en Peru en gebruikte die rijkdom om oorlogen, legers en handelsnetwerken te financieren.

Maar juist in de Nederlanden groeide de weerstand tegen de Spaanse macht. De gewesten waren gewend aan lokale privileges en zelfstandigheid. Steden bepaalden grotendeels hun eigen belastingen en handelsregels. Kooplieden wilden vrijheid om zaken te doen zonder voortdurende inmenging van de Spaanse kroon.

Daar kwam nog iets bij: religie.

Religieuze spanningen en groeiende onrust

In de loop van de zestiende eeuw verspreidde het protestantisme zich snel door Europa. Vooral het calvinisme vond veel aanhang in de handelssteden van de Nederlanden. Predikers trokken grote groepen toehoorders en verboden bijeenkomsten werden steeds gebruikelijker.

Voor Filips II vormde dat niet alleen een religieus probleem, maar ook een bedreiging voor zijn gezag. De Spaanse overheid begon harder op te treden tegen protestanten. Verdachten werden gearresteerd, huizen doorzocht en executies moesten anderen afschrikken.

De harde repressie zorgde echter voor meer weerstand. Kooplieden vreesden economische schade, protestantse gemeenschappen voelden zich bedreigd en edelen raakten gefrustreerd door de groeiende Spaanse invloed. Onder de oppervlakte groeide de spanning snel.

De Beeldenstorm en de komst van Alva

In 1566 escaleerde de situatie tijdens de Beeldenstorm. Groepen protestanten vernielden heiligenbeelden, altaren en religieuze kunstwerken in kerken en kloosters door de Nederlanden. Wat begon in Vlaanderen verspreidde zich razendsnel.

Voor Filips II was dit het bewijs dat hard ingrijpen noodzakelijk was.

Een jaar later stuurde hij Fernando Álvarez de Toledo, beter bekend als de hertog van Alva, naar de Nederlanden met duizenden ervaren soldaten. Kort daarna richtte Alva de Raad van Beroerten op, die onder de bevolking al snel bekend werd als de Bloedraad.

Arrestaties, executies en confiscaties volgden elkaar snel op. Toen de edelen Lamoraal van Egmont en Filips

van Horne in 1568 werden onthoofd op de Grote Markt van Brussel, ging een schokgolf door de Nederlanden.

Voor veel inwoners werd duidelijk dat een vreedzame oplossing steeds onwaarschijnlijker werd.

Willem van Oranje en het begin van de Opstand

De belangrijkste leider van het verzet werd Willem van Oranje. Aanvankelijk probeerde hij het conflict politiek op te lossen, maar de harde aanpak van Alva veranderde de situatie ingrijpend.

In 1568 begon de Opstand tegen Spanje, die later zou uitgroeien tot de Tachtigjarige Oorlog. Toch stonden de opstandelingen er zwak voor. Spanje beschikte over ervaren legers, enorme financiële middelen en internationale macht.

De opstandige gewesten hadden juist voortdurend geldgebrek. Legers moesten betaald worden, steden verdedigd en schepen gebouwd. Daardoor begon de zee een steeds grotere rol te spelen in de strijd tegen Spanje.

De zee als economisch wapen

Voor de Nederlanden was scheepvaart van levensbelang. Handelsschepen vervoerden voedsel, hout, zout en handelswaar tussen honderden havens in Europa. Vooral Amsterdam groeide snel dankzij de handel op de Oostzee.

Spanje begreep dat ook. Havens werden bedreigd, schepen in beslag genomen en handelsroutes gecontroleerd. Daardoor ontdekten de opstandelingen dat Spanje niet alleen militair, maar ook economisch kon worden aangevallen.

Spaanse zilverschepen moesten de Atlantische Oceaan oversteken. Legers werden afhankelijk van bevoorrading via zee. Handel hield het Spaanse rijk draaiende.

Daarmee ontstond een belangrijk inzicht:
wie de zee beheerste, kon ook de oorlog beïnvloeden.

Handel wordt oorlog

Vanaf dat moment begonnen handel en oorlog steeds meer in elkaar over te lopen. Koopvaarders werden bewapend en particuliere investeerders financierden expedities tegen Spaanse schepen.

Iedere onderschepte lading betekende verlies voor Spanje en winst voor de Opstand.

Voor gewone zeelieden veranderde de werkelijkheid snel. Een matroos kon de ene maand nog handelswaar vervoeren en enkele weken later deelnemen aan een aanval op een Spaans schip.

De zee werd steeds verder gemilitariseerd.

De Watergeuzen

De eerste grote symbolen van deze nieuwe maritieme oorlog waren de Watergeuzen. Deze opstandige zeevaarders vielen Spaanse schepen, havens en handelsroutes aan. Sommigen waren overtuigde calvinisten, anderen zochten vooral winst of avontuur.

Voor Spanje waren zij criminelen en zeerovers.

Voor veel Nederlanders werden zij helden van de Opstand.

Hun aanvallen hadden grote economische en symbolische waarde. Spaanse schepen werden overvallen en handelsroutes verstoord. Vooral de inname van Den Briel in 1572 gaf de Opstand nieuw momentum. Voor het eerst leek Spaanse macht kwetsbaar.

Een oorlog betaald door particuliere winst

De Opstand bracht ook iets nieuws voort in Europa: particuliere oorlogsvoering op zee.

Kooplieden investeerden in bewapende schepen in de hoop winst te maken op buitgemaakte ladingen. Zeeoorlog werd daardoor niet alleen een militair middel, maar ook een economische onderneming.

Dat systeem zou later uitgroeien tot georganiseerde kaapvaart en bijdragen aan de oprichting van grote handelscompagnieën zoals de VOC en WIC.

De Republiek begon te begrijpen dat schepen meer konden vervoeren dan handelswaar alleen.

Ze vervoerden ook macht.

Een maritieme republiek

Tijdens de oorlog veranderde ook de politieke structuur van de opstandige gewesten. Anders dan veel Europese staten ontwikkelde de Republiek zich niet tot een klassiek koninkrijk.

Steden, kooplieden en regenten kregen steeds meer invloed. Handel werd belangrijker dan adellijke afkomst en havens belangrijker dan kastelen.

De Republiek groeide daardoor uit tot een unieke maritieme handelsstaat waarin economie, zeevaart en oorlog nauw met elkaar verbonden raakten.

Het begin van een nieuwe wereld

De Opstand tegen Spanje veranderde uiteindelijk veel meer dan alleen de politieke toekomst van de Nederlanden. Ook de manier waarop oorlog werd gevoerd veranderde ingrijpend.

Schepen werden wapens. Handelsroutes veranderden in slagvelden. Kooplieden financierden geweld en zeevaarders groeiden uit tot kapers en admiraals.

Wat begon als een conflict tussen koning en onderdanen groeide uit tot een strijd waarin handel, rijkdom en maritieme macht centraal stonden.

Uit die wereld zouden later de kapers, admiraals, boekaniers en handelscompagnieën voortkomen die de zeventiende eeuw zouden domineren.

Hoofdstuk 3 De Watergeuzen

Rebellen die de zee als wapen gebruikten

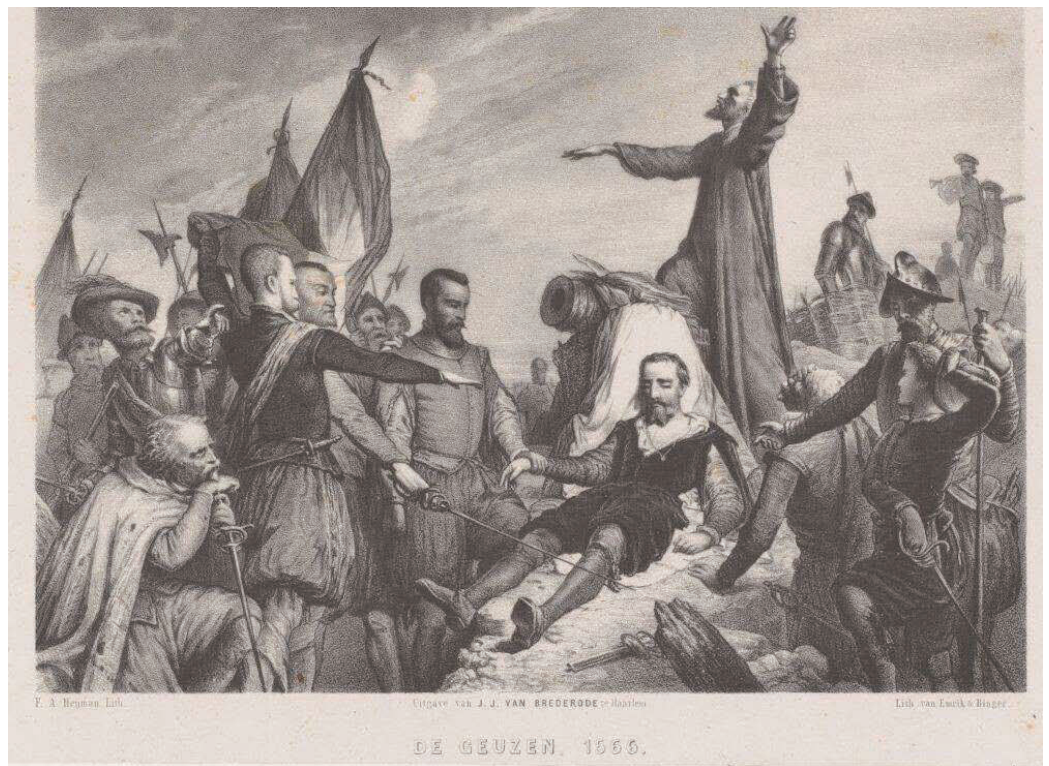
Tijdens de eerste jaren van de Opstand tegen Spanje beschikten de Nederlandse gewesten nauwelijks over een georganiseerde oorlogsvloot. Toch moesten Spaanse handel, bevoorrading en scheepvaart worden aangevallen om de opstand levend te houden. In die situatie ontstonden de Watergeuzen: opstandige zeevaarders die Spaanse schepen overvielen en de zee gebruikten als economisch wapen tegen de Spaanse kroon.

Voor Spanje waren zij niets meer dan piraten en criminelen. Voor Willem van Oranje waren zij een noodzakelijk hulpmiddel in een oorlog die op land moeilijk te winnen was. De werkelijkheid lag ergens tussen die twee beelden in. De Watergeuzen vormden geen officiële marine, maar ook geen gewone roversbende. Zij bewogen zich voortdurend tussen politieke opstand, kaapvaart en zeeroof.

De oorsprong van de Geuzen

De naam "geuzen" ontstond niet op zee, maar tijdens de politieke spanningen in de Nederlanden. In 1566

boden lagere edelen een verzoekschrift aan landvoogdes Margaretha van Parma aan, waarin zij vroegen om minder harde vervolging van protestanten.

Volgens een bekende overlevering probeerde één van haar adviseurs haar gerust te stellen met de woorden:

“Ce ne sont que des gueux.”

Het zijn slechts bedelaars.

De term was bedoeld als belediging, maar werd juist door tegenstanders van Spanje overgenomen.

Geuzenliederen verspreidden zich door steden en havens en sommige edelen droegen bewust bedelnappen als teken van verzet.

Toen de spanningen verder opliepen, ontstonden verschillende groepen geuzen. Sommigen vochten op land.

Anderen trokken de zee op. Daar ontstonden de Watergeuzen.

Ballingen en vluchtelingen

Na de Beeldenstorm van 1566 besloot koning Filips II hard in te grijpen. In 1567 arriveerde de hertog van Alva met duizenden Spaanse soldaten in de Nederlanden. Kort daarna begon de Raad van Beroerten, beter bekend als de Bloedraad, met de vervolging van opstandelingen en protestanten.

Executies, arrestaties en confiscaties volgden elkaar snel op. De onthoofding van Lamoraal van Egmont en Filips van Horne in 1568 maakte duidelijk dat zelfs hoge edelen niet veilig waren.

Duizenden inwoners vluchtten de Nederlanden uit. Onder hen bevonden zich protestanten, kooplieden, zeelieden, vissers en voormalige soldaten. Veel vluchtelingen kwamen terecht in Engelse havens zoals Londen, Dover en Harwich. Anderen weken uit naar Emden in Oost-Friesland.

Binnen deze groep ontstond langzaam een losse vloot van gewapende schepen. Rond 1570 zwierven tientallen geuzenschepen door de Noordzee en het Kanaal. Hun bemanningen bestonden uit mannen die vaak weinig meer te verliezen hadden.

Een losse en gevaarlijke vloot

De Watergeuzen vormden geen strak georganiseerde marine. Hun bemanningen waren zeer verschillend samengesteld. Aan boord bevonden zich ervaren zeelieden, vissers, werkloze soldaten, religieuze vluchtelingen en avonturiers die hoopten rijk te worden.

Hun belangrijkste overeenkomst was hun vijandschap tegen Spanje.

Voor sommige geuzen draaide de strijd vooral om religie. Zij zagen Spanje als een katholieke onderdrukker die bestreden moest worden. Andere geuzen waren pragmatischer en zagen oorlog vooral als een kans op buit.

Dat maakte de Watergeuzen moeilijk te controleren. Sommige schepen opereerden namens Willem van Oranje, terwijl andere vrijwel volledig leefden van roof op zee.

Willem van Oranje en de zeeoorlog

Willem van Oranje begreep al vroeg dat de zee van groot belang zou worden voor de Opstand. Spanje beschikte over ervaren legers en enorme rijkdommen uit Amerika. Op land waren de kansen van de opstandelingen beperkt.

Op zee lagen meer mogelijkheden.

De Spaanse macht was afhankelijk van handel, bevoorrading en zilvertransporten. Iedere onderschepte lading betekende economische schade voor Spanje en financiële steun voor de Opstand.

Daarom gaf Willem van Oranje verschillende geuzenkapiteins toestemming om Spaanse schepen aan te vallen. Deze

machtigingen waren voorlopers van latere kaperbrieven.

Toch bleef de situatie ingewikkeld. Vanuit Spaans perspectief bezat Willem van Oranje geen wettig recht om oorlog te voeren. Voor Spanje bleven de Watergeuzen dus gewone zeerovers.

Zelfs Oranje wist dat zijn geuzen moeilijk beheersbaar waren. Sommige aanvallen veroorzaakten diplomatieke problemen en neutrale schepen werden soms eveneens geplunderd wanneer winst lonkte.

Maar zonder de Watergeuzen bleef de Opstand vrijwel machteloos op zee.

Handel en roof

De Watergeuzen konden alleen bestaan dankzij buitgemaakte schepen en ladingen. Schepen moesten worden onderhouden, bemanningen betaald en wapens aangeschaft. Zonder buit stortte het systeem direct in.

Wanneer een Spaans koopvaardijsschip werd veroverd, werden graan, wijn, wapens, stoffen en zilver verkocht via tussenhandelaren. Investeerders financierden soms geuzenschepen in ruil voor een deel van de opbrengst.

Daardoor begonnen handel en oorlog steeds meer in elkaar over te lopen. Zeeoorlog werd niet alleen een militaire strijd, maar ook een economische onderneming.

De aanvallen van de Watergeuzen hadden bovendien grote symbolische waarde voor de Opstand. Spaanse schepen werden onderschept, handelsroutes verstoord en kustgebieden bedreigd. Daarmee bewezen de geuzen dat Spaanse macht op zee kwetsbaar was en dat particuliere zeevaarders een belangrijke rol konden spelen in de strijd tegen Spanje.

Lumey en radicalisering

Eén van de bekendste leiders van de Watergeuzen was Willem II van der Marck, beter bekend als Lumey. Hij

stond bekend om zijn felle haat tegen Spanje en het katholicisme.

Lumey groeide uit tot een invloedrijke, maar ook beruchte figuur binnen de geuzenbeweging. Zelfs medestanders vonden hem soms gevaarlijk en onvoorspelbaar.

Onder leiders zoals Lumey radicaliseerde de strijd verder. Religieuze spanningen, plunderingen en geweld namen toe, waardoor de grens tussen politieke opstand en wraak steeds verder vervaagde.

Ook andere leiders, zoals Willem Bloys van Treslong, speelden belangrijke rollen binnen de geuzenvloot. Toch bleef de beweging een losse verzameling schepen die moeilijk centraal aan te sturen was.

Engeland en de geuzen

In de beginjaren waren Engelse havens van groot belang voor de Watergeuzen. Daar konden schepen voedsel inslaan, reparaties uitvoeren en nieuwe bemanningen aantrekken.

Koningin Elizabeth I probeerde echter een directe oorlog met Spanje voorlopig te vermijden. Onder Spaanse druk werden geuzen soms uit Engelse havens verdreven.

Dat zorgde voor grote problemen. Sommige bemanningen leden honger en schepen raakten in slechte staat. Zonder vaste thuishaven bleef het bestaan van de Watergeuzen onzeker.

Toch bleven zij actief op zee en vormden zij een voortdurende bedreiging voor Spaanse handel en bevoorrading.

Het begin van een maritieme oorlog

De Watergeuzen waren geen gewone piraten, maar ook nog geen professionele oorlogsvloot. Zij leefden in een grijs gebied waarin politieke opstand, economische oorlog en zeeroof voortdurend in elkaar overliepen.

Toch speelden zij een belangrijke rol in de ontwikkeling van de Republiek. Zij bewezen dat handel kwetsbaar was en dat schepen konden worden ingezet als economische wapens.

Wat begon als een losse verzameling ballingen, vluchtelingen en opportunisten groeide langzaam uit tot het begin van een georganiseerde maritieme oorlog tegen Spanje.

Daarmee legden de Watergeuzen niet alleen de basis voor latere Nederlandse kaapvaart, maar ook voor de maritieme cultuur waarmee de Republiek in de zeventiende eeuw zou uitgroeien tot een wereldmacht op zee.

Hoofdstuk 4 Den Briel 1572

Wanneer zeeroof politiek werd

In het voorjaar van 1572 bevonden de Watergeuzen zich in een moeilijke positie. Jarenlang hadden zij vanuit de Noordzee en het Kanaal Spaanse handel aangevallen, maar zij beschikten nog altijd niet over een vaste haven. Dat probleem werd groter toen Engeland de toegang tot verschillende havens beperkte onder druk van Spanje.

Voor de geuzen was dat gevaarlijk. Schepen moesten worden gerepareerd, voorraden aangevuld en bemanningen bevoorraad. Zonder veilige thuishaven dreigde hun vloot langzaam uiteen te vallen.

Juist in die periode richtten de geuzen hun aandacht op de Hollandse kust. Daar lag Den Briel: een kleine,

zwak

verdedigde

havenstad

aan het

Brielse Meer.

Het Spaanse

garnizoen

was beperkt

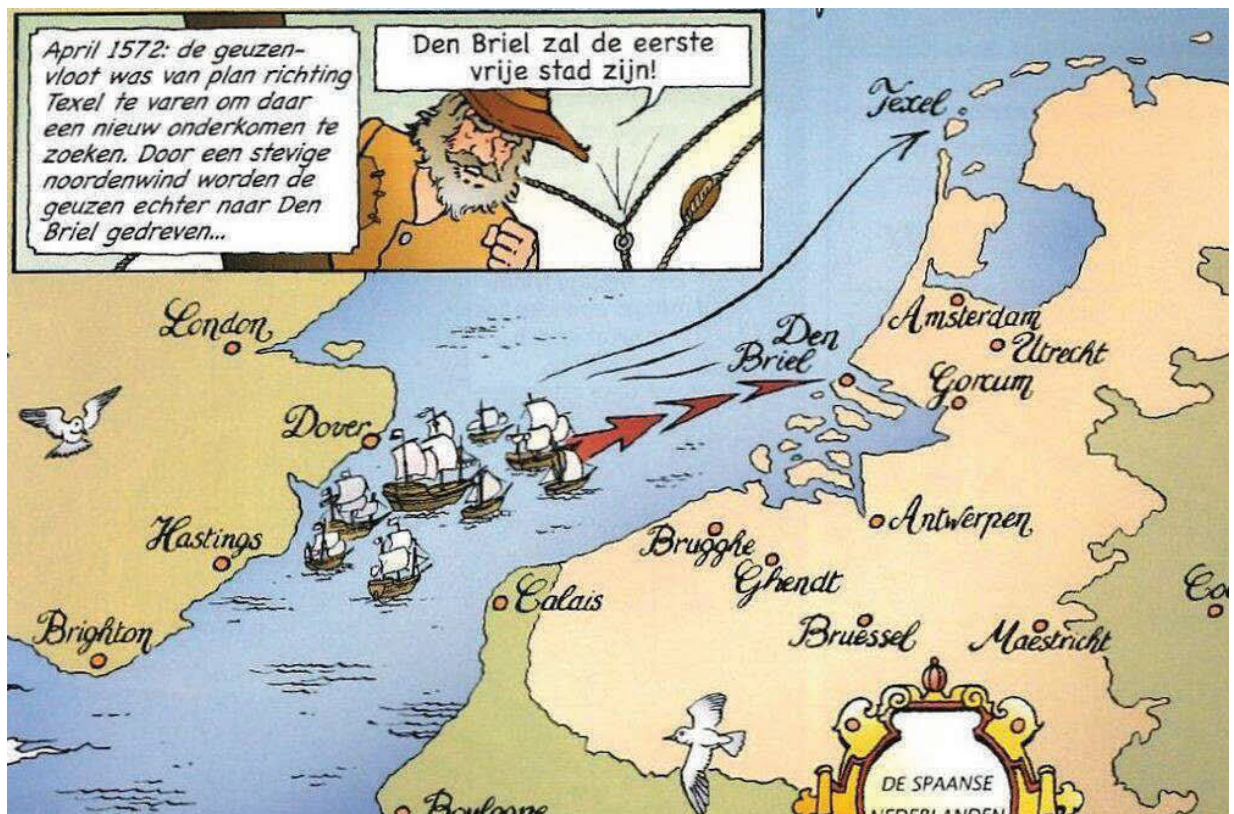
en een deel

van de

troepen was

kort daarvoor

vertrokken.

Voor ervaren geuzenkapiteins bood dat een kans.